

УДК: 94(477)

ББК 66.5

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ І СТАНОВЛЕННЯ СТРУКТУР СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

О. М. Сич

Івано-Франківська обласна рада;

75004 м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;

76000, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська 15;

тел. +38 (096) 243-49-22; e-mail: sycho@ukr.net

В статті автор аналізує процес становлення структур сучасного українського націоналістичного руху. Зокрема він визначає два шляхи, якими утворювалися політичні партії та громадські організації цього спектру. Один із них здійснювався через ініціативу та підтримку двома формаціями ОУН (ОУН-м та ОУН-б), які після проголошення Незалежності перенесли свою діяльність з еміграції в Україну. А другий – утворення націоналістичних структур відбувалося незалежно від безпосереднього впливу цих формацій ОУН, але переважно під опосередкованою дією їхньої ідеології та історії національно-визвольної боротьби.

Ключові слова: *український націоналізм, ОУН-м, ОУН-б, партія, громадська організація, УНП, ДСУ, УНА-УНСО, УХДФ, КУН, УНС, СНПУ, ВО «Свобода».*

Після 2010 р. в суспільно-політичному житті України відчувається тенденція до зростання ваги націоналістичного дискурсу. Й це відбувається у двох взаємопов'язаних вимірах – світоглядному та інституційному. Особливо це явище стало відчутним після завершення Революції гідності та початку російсько-української війни на Сході України. Чи не найяскравішим і символічним виявом цього стало масове вживання націоналістичного вітання «Слава Україні! Героям Слава!», що, як відомо, було введено на Другому Великому зборі (ВЗ) Організації Українських націоналістів-бандерівців (ОУН-б) у квітні 1941 р. для внутрішнього організаційного використання [15, с. 44]. В той же час ці події активізували і зміну партійно-політичного простору. Поряд з традиційними націоналістичними партіями появилися нові. Одні й інші у своїй поточній політичній діяльності та в ідеологічно-програмових документах часто прив'язують свої витоки до історії ОУН.

З уваги на це, актуальним постає питання дослідження впливу різних формацій ОУН на становлення структур сучасного націоналістичного руху в Україні.

Відповідно, об'єктом цього дослідження є український націоналізм, а предметом – сучасний націоналістичний рух в Україні.

В сучасних дослідженнях новітньої політичної історії України тема становлення націоналістичної складової партійно-політичного простору залишається ще недостатньо розкритою. Серед інших можна відзначити дослідження В. Кулика, В. Панченка, кандидатську дисертацію Е. Андрюшенка, в якій, в тому числі, подано і розгорнутий аналіз джерел з цієї проблеми [2, с. 11-17]. Добрим науковим майданчиком для активізації таких досліджень стала постійно діюча наукова конференція «Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави». У її рамках появились наукові статті С. Адамовича, В. Алтухова, В. Бусленка, Б. Галайка, В. Труша, В. Рога, М. Молочка, Б. Паски. Ряд праць на тему становлення сучасного українського націоналістичного руху опублікував також автор.

З проголошенням незалежності України націоналістичні організації в Україні виникають трьома шляхами: 1) в Україну переносять свою діяльність традиційні формації ОУН; 2) традиційні формації ОУН ініціюють створення політичних партій та громадських організацій; 3) незалежно від впливу ОУН в Україні виникають нові націоналістичні організації.

Перший із цих шляхів автор відобразив в окремій науковій доповіді [27]. А завданням цієї статі є аналіз становлення структур сучасного українського націоналістичного руху двома іншими шляхами, а відповідно й вплив різних формацій ОУН на цей процес.

Для того, аби проаналізувати вплив традиційних формацій ОУН на становлення структур сучасного українського націоналістичного руху, слід коротко нагадати історію їхнього виникнення.

Отож, спочатку в 1939-40 рр. відбувся розкол цілісної до цього часу ОУН на дві самостійні структури з однаковою назвою, які популярно розрізняли за іменами їхніх лідерів – ОУН-мельниківська (ОУН-м) та ОУН-бандерівська (ОУН-б).

Пізніше, в післявоєнний період еміграційної діяльності, в 1948-1953 р.р. чергового розколу зазнала ОУН-б, в результаті чого від неї відійшла група осіб, які створили ОУН-закордоном (ОУН-з), популярно знану як «двійкарі». Згодом її нечисленні члени розшарувалися між двома еміграційними центрами впливу – ОУН-з та Закордонним представництвом Української головної визвольної ради (ЗП УГВР).

І вже після проголошення Незалежності та перенесення своєї діяльності в Україну аналогічні процеси спіткали ОУН-м. Від неї відійшла група членів на чолі із П. Дорожинським, які створили нову організацію під назвою ОУН-державників (ОУН-д).

Жодного відношення до такої генеалогії ОУН не має створена в 1993 р. політична партія ОУН в Україні (ОУНвУ), яка з часом цю назву

переєструвала на «ОУН», претендуючи, очевидно, на одноосібне спадкоємство знакової націоналістичної організації [21, с. 48-54].

Слід зауважити, що після перенесення своєї діяльності в Україну тільки ОУН-м та ОУН-б активно включилися в розбудову нових націоналістичних структур в Україні.

В цій справі найактивніші зусилля демонструвала ОУН-б. Небезпідставно Бусленко В. навіть вважає, що переважна більшість націоналістичних організацій початку 90-х років ХХ ст. «виводить себе із спільного кореня ОУН С. Бандери і вважає себе її продовженням» [3, с. 47].

За твердженням деяких провідних членів ОУН-б, першою пробою її входження до сфери партійного життя стала активна підтримка Української національної партії (УНП). Вона була створена в 1989 р. за ініціативою Г. Приходька, який був членом Української гельсінської спілки (УГС), належав до її націоналістичного крила і в процесі дискусії «націоналістів» з «демократами» був виключений з неї. Створена ним партія об'єднувала у своїх рядах за різними даними від 300 до 600 членів та стояла на чітких націоналістичних позиціях. Партія здійснила вагомий вплив на розвиток й ідеологічну кристалізацію українського націоналістичного руху у його початковому періоді. Наявність контактів Г. Приходька із Проводом ОУН-б додатково свідчить на користь твердження про підтримку з її боку УНП. У червні 1992 р. УНП об'єдналася з Українською народно-демократичною партією (УНДП). Нова структура, яка виникла внаслідок цього злиття, отримала назву «Українська національна консервативна партія» (УНКП). Партія перейшла на світоглядні засади консерватизму й на цьому завершився її націоналістичний період історії [2, с. 38-40; 12, с. 8; 22; 5; 4, с. 183].

Пізніше на досвіді УНП в 1990 р. ОУН-б докладала зусиль до створення партії Державна самостійність України (ДСУ). За свідченням М. Матвіївського первісні проекти установчих та ідеологічно-програмових документів розробляли члени Проводу ОУН-б П. Дужий та З. Красівський. Їх зміст вони погоджували із Головою Проводу В. Олеськівим і практично керували підготовчим процесом, хоч назовні від їхнього імені виступав та кандидатом на голову партії був відомий політв'язень І. Кандиба [2, с. 40; 12, с. 8].

Саме ДСУ активно позиціонувалася Проводом ОУН-б та готувалася в якості інструмента її впливу на легальне українське політичне життя аж до прибуття в Україну С. Стецько. Очевидно, усвідомлюючи, що центр реальної політичної діяльності ОУН-б безповоротно зміщується в Україну та плануючи зайняти чільне місце в її суспільно-політичному житті і передбачаючи труднощі організаційного впливу на авторитетний провідний актив ДСУ, вона почала вести політику щодо створення іншої і підконтрольної їй політичної структури. Натомість М. Зеленчук, який до прибуття С. Стецько очолював мережу ОУН в Україні, отримав

доручення «розв'язати» ДСУ з тим, аби її членство перевести в таку новостворювану організацію. В результаті, діяльність ДСУ перейшла в режим «автономного плавання». Її почергово очолювали І. Кандиба, Р. Коваль, В. Шлемко, партія пережила внутрішні кризи і конфлікти, в кінцевому результаті не продемонструвала вагомих політичних успіхів і 28 травня 2003 р. Верховний Суд України зняв її з реєстрації [2, с. 47-51, 163; 12, с. 8-10; 14, с. 9-10].

Чи не найпопулярнішою і знаковою націоналістичною організацією не тільки початкового етапу становлення націоналістичного руху в Україні, але й протягом 1990-х рр. була Українська національна асамблея (УНА), з часом трансформована в УНА-УНСО. Початковим етапом її політичного шляху стало формування в 1990 р. у Києві «парасолькової» Української міжпартійної асамблеї (УМА) з метою координації опозиційних сил у боротьбі за незалежність. До неї увійшли представники різноманітних політичних партій та громадських організацій. Націоналістичну складову в УМА становили УНП та націоналістична фракція Спілки незалежної української молоді (СНУМ), яка у подальшому зайняла в УМА домінуюче становище. Керівні органи Асамблеї очолювали націоналісти Г. Приходько, А. Лупиніс, Ю. Шухевич. З часом вона трансформується в монолітну націоналістичну організацію. Під час спроби реакційного перевороту у Москві в серпні 1991 р. УМА створила власні озброєні загони Української народної самооборони (УНСО). Загроза швидко минула, але УНСО залишилася, продовжувала розвиватися і в подальшому ця назва стала невід'ємною складовою назви партії. В цьому ж році УМА було перейменовано в Українську національну асамблею (УНА). Її очолив Ю. Шухевич, син Головного командира УПА, і це символічно ознаменувало зв'язок між різними поколіннями націоналістів. У парламентських виборах 1994 р. партія виборола 3 мандати народних депутатів. В цей же час в ідеології партії починають проявлятися панславістські мотиви й Е. Андрищенко вважає, що доречно говорити про завершення її націоналістичного етапу розвитку. Молочко П. також зазначає що «УНА-УНСО не вважається класичною партією націоналістів, адже у її ідеології досить сильними є ідеї пансавізму, які традиційно є чужими для українських націоналістів» [2, с. 45-46, 51-54; 19, с. 24-25; 13, с. 468].

До становлення УМА також мала відношення ОУН-б, принаймні надавала організаційну та фінансову підтримку на початковому етапі. Тоді УМА визнала у якості легітимного уряду Українське державне правління (УДП), головою якого після смерті Я. Стецька став член Проводу ОУН-б Б. Федорак. Перебуваючи на Заході влітку 1990 р. тодішній голова УМА Г. Приходько навіть намагався (щоправда безуспішно) провести переговори із Державним центром (ДЦ) УНР про можливість створення на базі цих двох структур Всеукраїнського державного центру (ВДЦ). Співпрацювала УМА і з Українською центральною інфор-

маційною службою (УЦІС) – ще однією підконтрольною ОУН-б структурою. Є також свідчення, що А. Лупиніс був членом ОУН-б. З уваги на вище наведені факти можна припустити, що її членом був і Г. Приходько. Цілком закономірно, що на VIII Надзвичайному ВЗ ОУН-б у політичній доповіді М. Подільського та у відповідних постановах прозвучала теза про визнання УМА «за головний явний координаційний форум для різних угруповань». В той же час, в середовищі провідних членів УМА панували достатньо скептичні настрої щодо можливості еміграційних націоналістичних структур впливати на політичні процеси в Україні. Очевидно, говорити про збереження впливу ОУН-б на подальших етапах розвитку УНА-УНСО було б перебільшенням. Тим більше, що в скорому часі вона створить власну політичну силу [12, с. 8; 4, с. 91, 176-177, 183; 19, с. 29-31].

Таким чином, період 1989-1991 рр. можна вважати експериментальним часом шукань Проводом ОУН-б механізмів партійного впливу на політичне життя в Україні. І ці експерименти були не безпомилкові. Давалися ознаки відірваність еміграційних структур від реального життя в Україні та недостатня поінформованість про перебіг політичних процесів. Після прибуття в Україну С. Стецько і під впливом її вольових дій по відношенню до ДСУ Провід ОУН-б постав перед необхідністю створення нової і підконтрольної йому легальної політичної сили.

В якості підготовчого етапу і за прикладом процесу створення ОУН у 1929 р. з ініціативи Проводу ОУН-б 28-29 березня 1992 р. в Києві пройшла конференція «Український націоналізм – минуле, сучасне, майбутнє». Її формальними організаторами виступили Всеукраїнське братство ОУН-УПА та Інститут освітньої політики в Мюнхені (одна із «фасадних» структур ОУН-б в еміграції). У «Заключному комунікаті» конференції було оголошено про створення постійного секретаріату конференції, одним із завдань якого була координація діяльності націоналістичних організацій в Україні до скликання Конгресу українських націоналістів [3, с. 47; 10, с. 235-238].

Дуже скоро заплановане вдалося зреалізувати. Однак слід зауважити, що кінцевий результат ні за назвою, ні за змістом не відповідав початковому задуму. За змістом новостворювана політична структура мала б бути не партією, а «парасольковою» надбудовою для координації різних націоналістичних організацій в Україні, а за назвою – «Конференція українських націоналістів»¹. Вже дещо пізніше і без зміни проєктованого «парасолькового» змісту член Проводу ОУН-б І. Дмитрів запропонував назву «Конгрес», взявши за зразок Індійський національний конгрес. Установчий збір Конгресу українських націоналістів (КУН)

¹Автор належав до числа засновників КУН на базовому рівні і пам'ятає перипетії із переорієнтацією членів новоствореної організації з назви «Конференція» на «Конгрес».

відбувся 16-17 жовтня 1992 р. в Києві. Офіційно КУН було зареєстровано 26 січня 1993 р. як партію, а не як громадську організацію і Провід ОУН-б про таку зміну тактики легального політичного впливу взнав як про доконаний факт [2, с. 57-58; 12, с. 9].

Невдовзі після офіційної реєстрації партія взяла участь у чергових парламентських виборах 1994 р. і її результат був найкращим з-поміж інших націоналістичних структур – п'ять народних депутатів. Ще двоє, І. Білас та О. Матковський, хоча формально і не були членами партії, але тісно співпрацювали з нею. В березні 1997 р. до них приєдналася С. Стецько, яка з феноменальним результатом 86,5% перемогла у дочасних виборах замість вибулого депутата у виборчому окрузі № 210 на Івано-Франківщині¹. Отож загалом КУН отримав у Верховній Раді другого скликання вісім депутатських місць. В тому ж 1994 р. в керівництві партії відбулися кадрові зміни, які спричинилися до затяжного внутрішнього конфлікту – замість Р. Зварича заступником голови КУН став С. Жижко. Саме його пересічне членство партії вважало винуватцем всіх тих негараздів, які спіткали КУН в подальшому. Вже у парламентських виборах 1998 р. КУН у рамках передвиборчого блоку «Національний фронт» (НФ) отримав розгромну поразку. Хоча до парламенту по одномандатних виборчих округах пройшло четверо його депутатів (включаючи позапартійного І. Біласа), але передвиборчий список блоку набрав всього лиш 2,71% голосів, а отже не зміг подолати встановлений законодавством 4-відсотковий прохідний бар'єр [2, с. 83-84; 14; 20, с. 285-289; 23].

У президентських виборах 1999 р. КУН підтримав кандидатуру колишнього генерала КДБ А. Марчука. Це остаточно загострило ті складні відносини між керівництвом КУН та «матірною» ОУН-б, які до цього вже склалися під впливом контраверсійних і неузгоджених із його Проводом дій С. Стецько. «Перший дзвінок» пролунав на ІХ ВЗ ОУН-б, що відбувався влітку 1997 р. Вже у тоді у політичних постановках було достатньо прозоро зафіксовано: «Відношення революційної ОУН до створеного її волею Конгресу Українських Націоналістів – масової політичної партії, покликаної до життя задля об'єднання широкого кола націоналістів з метою розширення фронту українського націоналістичного руху – є і формується, як відношення спрямовуючої організації до керованої, з усіма наслідками, що з цього випливають» [7, с. 78]. На Х ВЗ ОУН-б, що відбувався осінню 2000 р., замість С. Стецько головою Проводу ОУН-б обрано А. Гайдамаху. Невдовзі між ОУН-б та КУН відбувся остаточно розрив і 3 лютого 2001 р. Провід ОУН-б оголосив, що «КУН не є репрезентантом політичної лінії ОУН з усіма витікаючі звідси наслідками» [8, с. 5-6; 24].

¹Автор був керівником виборчого штабу С. Стецько у цій кампанії.

У парламентських виборах 2002 року КУН вже брав участь у складі Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна». В результаті депутатами парламенту стали три його представники – за списком блоку С. Стецько та О. Івченко і депутат від мажоритарного виборчого округу на Івано-Франківщині Є. Гірник. У складі цього ж блоку КУН підтримав В. Ющенка і в президентських виборах 2004 р. Дослідники й в попередньому етапі розвитку КУН відзначали його ліберальний, порівняно з іншими націоналістичними силами, характер. Тепер же під впливом домінуючої у цьому блоці ліберальної ідеології він ще більше втрачає характерні для націоналістичної партії риси. Мова навіть заходить про те, аби з назви партії прибрати слово «націоналістів». Після смерті С. Стецько у 2003 р. партію очолює «безідейний бізнесмен» О. Івченко і КУН поступово повністю втрачає помітні позиції як в українському політичному процесі загалом, так і в націоналістичному русі зокрема [26, с. 241; 2, с. 165].

Використовуючи власний еміграційний досвід діяльності через т. зв. «фасадні» структури та досвід класичних європейських партій, ОУН-б пішла також по шляху створення ряду інших громадських організацій для здійснення впливу на різні сфери суспільного життя. Так, зокрема, плануючи перенесення своєї діяльності в Україну, VIII НВЗ ОУН-б у постанові «Розбудова ОУН в Україні» вирішив «...творити фасадні організації, або здобувати впливи в існуючих організаціях, зглядно партіях, щоб унапрямувати їхню діяльність в бажаному для здобуття держави напрямі» [4, с. 203].

Такими громадськими організаціями зокрема стали ветеранська організація Всеукраїнське братство ОУН-УПА, Всеукраїнська ліга українських жінок (ВЛУЖ), Наукове товариство ім. М. Міхновського, Педагогічне товариство ім. Г. Ващенко, молодіжні організації – створена в еміграції й перенесена на український ґрунт Спілка української молоді (СУМ), Громадська спортивно-патріотична організація (ГСПО) «Тризуб» ім. С. Бандери та сформований у процесі розходження з КУН-ом із його молодіжної референтури Молодіжний націоналістичний конгрес (МНК). Від останнього у 2005 р. відійшла група членів, яка створила нову молодіжну організацію – Національний альянс [21, с. 52; 26, с. 241-242].

В свою чергу ОУН-м, розбудовуючи свої впливи в Україні, мала відношення до створення Української республіканської партії (УРП), яка постала 29-30 квітня 1990 р. в результаті організаційної трансформації УГС. Принаймні про таку участь можуть свідчити тісні контакти ОУН-м з цією політичною силою [2, с. 43].

Опосередковано на ці контакти вказує і факт ведення її очільником Л. Лук'яненком публічної кампанії проти ОУН-б. Принаймні під час проведення VIII ВЗ ОУН-б М. Подільський, аналізуючи внутрішньополітичну ситуацію в Україні, відзначав: «...Сам голова УРП – Левко

Лук'яненко – розгортає все гострішу кампанію проти революційного націоналізму, проти революційної ОУН (гляди його виступ на теоретичній конференції 23-24 лютого)» [7, с. 91]. Очевидно, таку позицію він міг зайняти під впливом ОУН-м і з точки зору того історичного принципового протистояння із ОУН-б, яке з часом хоч і значно згладилося, але після перенесення діяльності двох цих формацій в Україну все таки наклало свій відбиток у вигляді взаємної настороженості та атмосфери недовір'я. В кінцевому підсумку, аналогічно, як і у випадку з ОУН-б, між ОУН-м та УРП відбулося розмежування.

Серед дослідників дискусійним є питання, чи можна УРП вважати націоналістичною силою з уваги на її ідеологію та програмові цілі [2, с. 43]. А особливо після того, коли в результаті продовження світоглядної дискусії між «демократами» і «націоналістами» періоду УГС, «спадкоємцем» якої стала УРП, з останньої у 1992 р. відійшла група С. Хмари, створивши Українську консервативну республіканську партію (УКРП). Щоправда, невдовзі вже із самої УКРП вийшла група невдоволених його політикою, які створили Товариство відродження української нації (ТВУН) [26, с. 244]. Зрештою, якщо ОУН-м і мала суттєвий вплив на процес формування УРП, то у визначенні світоглядного образу останньої свою роль, очевидно, відіграв той факт, що сама ОУН-м на той час значно еволюціонувала в бік т. зв. «демократичного націоналізму» (створивши навіть у рамках Світового конгресу вільних українців (СКВУ)) однойменну фракцію [26, с. 242; 16].

Серед інших громадських інституцій, які були створені з ініціативи ОУН-м та перебували у сфері її впливу, можна також відзначити Фундацію ім. Ольжича, Об'єднання студіюючої молоді «Зарево», Всеукраїнське жіноче товариство імені О. Теліги. Окремої уваги заслуговує проект ОУН-м щодо створення Конгресу української інтелігенції (КУІН), як своєрідної противаги КУНові. Однак після недовгого часу існування він припинив свою активність і зійшов нанівець [25; 26, с. 243].

Є деякі підстави вважати, що ОУН-з аналогічно мала відношення до створення Демократичної партії України (ДемПУ). Принаймні, мала тісні контакти з нею, бо спільно із ОУН-з та ЗП УГВР – еміграційного середовища, підконтрольного ОУН-з – була організатором проведення наукової конференції «Лев і Дарія Ребети – видатні діячі українського національно-визвольного руху», що відбувалася 4 червня 1997 р. у Києві [11].

Звичайно ж, ДемПУ ще в більшій мірі, аніж УРП, не можна віднести до категорії політичних сил націоналістичного спрямування. І якщо гіпотеза про причетність ОУН-з до її створення має під собою ґрунт, то і в цьому випадку факт світоглядної трансформації однієї із формацій ОУН в бік демократизації наклав свій відбиток на ідеологічний образ її політичного дітища. «Ми називалися УГВР-івці (демократи), а ті – бан-

дерівці (тоталітарники). Внутрішня боротьба була сильна. У 1990 році в Україну повернулися ті, що стояли на тоталітарній платформі», – писав один із чільних діячів цього еміграційного середовища Є. Стахів [цит. за: 17]. А В. Труш взагалі вважає, що ОУН-з «перейшла на позиції ліберального націоналізму» [26, с. 244]. Пізніше, вже на поч. 2000-х ДемПУ об'єдналася з Українським народним рухом (УНР), що постав у результаті розколу Народного руху України (НРУ), створивши Українську народну партію (УНП).

Ряд українських націоналістичних організацій створюються незалежно від впливу традиційних формацій ОУН. При спробі їхньої ідентифікації відразу ж постає питання критеріїв. Е. Андрищенко такими вважає наявність у програмних документах та заявах вимоги самостійності України, орієнтацію на досвід ОУН та УПА і самоідентифікацію в якості «продовжувачів справи» національно-визвольного руху 30-50-х років ХХ ст. [2, с. 36]. Подібні критерії пропонує і В. Рог: 1. ставлення до КПСС; 2. ставлення до незалежності України; 3. вибір шляхів боротьби [19, с. 21]. На нашу думку, вони збігаються у головному – в ставленні до самостійності України, бо в 1988-1990 рр. цей критерієм був тим основним вододілом, який в найпотужніших на той час новітніх політизованих утвореннях УГС та Народний рух України за перебудову (Рух) розділяв націоналістів і демократів. Не менш важливим слід вважати і критерій самоідентифікації, оскільки тоді в українському суспільстві ще домінуючими були антинаціоналістичні стереотипи советської пропаганди і тільки українці з чітко виробленим світоглядом публічно ідентифікували себе з націоналізмом. Влучно цю ситуацію характеризував колишній голова Служби безпеки (СБ) ОУН С. Мудрик: «Серед діячів Народного Руху та інших партій ряду дисидентів в минулому переважала боротьба за виправлення комунізму, щоб надати йому нове “обличчя”» [14, с. 2].

До найперших націоналістичних організацій такого гатунку слід віднести Український християнсько-демократичний фронт (УХДФ). Його було створено восени 1988 р. у Львові двома політв'язнями, активістами УГС Петром та Василем Січками (батьком і сином). За словами очевидців на момент створення партія нараховувала 365 членів. Її установче віче відбулося у Львові 13 січня 1989 р. Головою організації став В. Січко. У її програмі був чітко прописаний курс на самостійність України, у якості символіки обрані синьо-жовтий прапор і тризуб. Статут також чітко визначав, що УХДФ є націоналістичною організацією. До націоналістичних відносить її і ОУН-б, зафіксувавши це у постановках свого VIII Надзвичайного ВЗ. Сам П. Січко був ветераном УПА, що в очах громадськості символізувало зв'язок між УХДФ та учасниками національно-визвольних змагань 1940-50-х років. Щоправда, керуючись принципами християнської демократії, партія підкреслювала ненасильницький характер політичної боротьби. У жовтні 1989 р. УХДФ було

перейменовано на Українську християнсько-демократичну партію (УХДП), що офіційно було затверджено на другому з'їзді 21-22 квітня 1990 р. В 1990-х роках партію за цілями та методами боротьби вже не можна віднести до націоналістичних, її активність поступово знижується і в 2003 р. УХДП знято з реєстрації [2, с. 37-38; 4, с. 173].

В одному ряду з першими націоналістичними структурами УНП, ДСУ, УХДП стоїть і Українська націоналістична спілка (УНС). Такими їх в 1991 р. ідентифікує і ОУН-б. Подібно до них УНС також виокремилася з новітніх політизованих утворень за вище зазначеними критеріями націоналістичності – в даному випадку зі СНУМ. Вже на першому зборі СНУМ у травні 1990 р. виявилися розбіжності між її демократичним (І. Деркач) та націоналістичним (Д. Корчинський, О. Вітович) крилом. Затверджений на ньому федеративний устрій СНУМ сприяв подальшій світоглядній кристалізації та організаційному становленню обох течій. В кінцевому підсумку 3-4 листопада 1990 р. у Києві пройшли збори націоналістичної фракції СНУМ за участі 74 делегатів, на яких було прийнято рішення про вихід зі Спілки та створення нової організації – Української націоналістичної спілки (УНС). Її ідеологією став націоналізм донцовського зразка, а в програмі вона заявляє про його виняткове місце в усіх сферах суспільного життя України. Як зазначалося вище, в подальшому УНС стає основою УМА-УНА, її своєрідною «внутрішньою партією» [4, с. 173; 19, с. 24-27; 2, с. 45; 1, с. 17].

Наступною націоналістичною силою, яка виникла на початковому етапі становлення партійної системи України шляхом самостійного утворення і без впливу традиційних формацій ОУН, стала Соціал-національна партія України (СНПУ). Вона постала в результаті об'єднання активістів ряду громадських організацій – Варти Руху, Студентського братства, Організації української молоді (ОУМ) «Спадщина», Українських ветеранів Афганістану. Збори ініціативної групи пройшли 29 вересня 1991 р. у Львові, установчий з'їзд відбувся 13 жовтня 1991 р., а офіційно партію зареєстровано 16 жовтня 1995 р. Із нею тісно співпрацює і на формування її ідеології впливає відомий дисидент і політв'язень В. Мороз. 14 лютого 2004 р. СНПУ на своєму ІХ з'їзді змінила назву на Всеукраїнське об'єднання (ВО) «Свобода» та керівництво партії – замість Я. Андрушківа головою обрано О. Тягнибока [3, с. 48; 9; 6, с. 54; 18, с. 187-188].

Під такою назвою і незмінно на чолі із О. Тягнибоком партія до сьогодні є активним учасником українського політичного процесу. Піком її політичних успіхів стали 2009-2014 рр. Спочатку ВО «Свобода» здобуває переконливу перемогу (34,69%) на позачергових виборах до Тернопільської обласної ради, потім підтверджує успіх у чергових місцевих виборах 2010 р., загалом набравши по Україні 4,97%. За підсумками виборів ВО «Свобода» формує фракції у восьми обласних радах, три із яких (Тернопільську ще у 2009 р. та Львівську й Івано-Фран-

ківську) очолюють її представники. Ще більше партія наростила свій успіх на чергових парламентських виборах 2012 р. отримавши 10,44% голосів виборців та створивши першу в історії України націоналістичну фракцію в кількості 37 депутатів [9].

Ще від початку свого заснування СНПУ протиставилася усьому тогочасному українському політикуму, а за ідеологічну основу взяла працю одного з провідників та ідеологів ОУН-б Я. Стецька «Дві революції». В цьому відразу ж проявилися дві характерні тенденції: опосередкований світоглядний вплив бандерівської течії ОУН, наслідування радикалізму дій раннього періоду її історії та його застосування в поточному політичному житті. Американський дослідник Е. Вілсон також вважає, що серед тодішніх українських праворадикальних організацій СНПУ була найбільш близькою до націоналізму донцовського зразка [2, с. 54-55; 18, с. 188].

Якщо візитною карткою українського націоналізму першої половини 1990-х років була УНА-УНСО, другої половини цього десятиліття – респектабельний й дещо лібералізований КУН, то першої половини 2000-х – безумовно такою стала ВО «Свобода».

В результаті можна стверджувати, що з часу проголошення незалежності України дві формації колись єдиної ОУН – ОУН-б та ОУН-м – активно включилися в розбудову новітніх націоналістичних громадсько-політичних структур.

При цьому активніші зусилля демонструвала ОУН-б, сама однак не легалізуючи своєї діяльності в Україні. Спочатку вона долучилася до створення УНП та ДСУ та підтримувала тісні контакти з УНА-УМА й намагалася впливати на її діяльність, а пізніше ініціювала створення КУН та ряду «фасадних» громадських організацій – Всеукраїнського Братства ОУН-УПА, ВЛУЖ, Наукового товариства ім. М. Міхновського, Педагогічного товариства ім. Г. Ващенка, ГСПО «Тризуб» ім. С. Бандери, перенесла з еміграції в Україну діяльність СУМ та сформувала у процесі розходження з КУН-ом із його молодіжного крила МНК. Зареєстрована в Україні у статусі громадської організації ОУН-м мала відношення до створення УРП, яку однак дослідники не схильні відносити до партій націоналістичного спрямування. У громадському секторі вона також ініціювала створення Фондації ім. Ольжича, Об'єднання студіюючої молоді «Зарево», Всеукраїнського жіночого товариства ім. О. Теліги та Конгресу української інтелігенції. Натомість ОУН-з обмежила свою діяльність в Україні до культурно-просвітницької праці і не здійснювала кроків щодо заснування інституцій громадянського суспільства. В той же час є опосередковані підстави вважати, що вона мала відношення до утворення ДемПУ, яку однак не можна віднести до партій націоналістичного напрямку. Незалежно від безпосереднього впливу формацій ОУН в Україні створюються націоналістичні організації УХДФ, УНС та СНПУ (пізніше трансформована у ВО «Свобода»). В той же час

ідеологічно вони демонструють свою спадкоємність від бандерівської течії українського традиційного націоналізму.

Література

1. Алтухов В. Ідея української державності у теоретичній і поетичній спадщині Анатолія Лупиноса / В. Алтухов // Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. Матеріали VII всеукр. наук. конф., присвяченої 75-й річниці УПА. Івано-Франк., 19-20 травня 2017 р. – Івано-Франк.: Лілея НВ, 2017. – С. 15-21
2. Андрущенко Е. Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Е. Андрущенко. – Запоріжжя, 2015. – 284 с.
3. Бусленко В. Специфіка становлення націоналістичних структур в західному регіоні України на початку 90-х років ХХ ст. / В. Бусленко // Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави. Матеріали міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ 12-13 жовтня 2006 р. Видання другу, змінене / Наук. ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С. 44-49
4. Восьмий Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали і постанови. – Б.м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1991. – 259 с.
5. Гай-Нижник П. Ідеологія сучасних українських консервативних політичних партій (з огляду на програмові засади УНКП та УКП) / П. Гай-Нижник // Наукові записки Інституту національних і етнонаціональних дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2011. – Вип.3(53). – С. 94-115.
6. Галайко Б. Підстави сучасного українського соціал-націоналізму / Б. Галайко // Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. Матеріали VII всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 75-й річниці УПА. Івано-Франківськ, 19-20 травня 2017 р. – Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2017. – С. 54-60.
7. Дев'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й Постанови. – Лондон: Видання Української Центральної Інформаційної Служби, 1997. – 214 с.
8. Десятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали та Постанови. – К.: Видання Центру Національного Відродження ім. Степана Бандери, 2002. – 230 с.
9. Історія ВО «Свобода». – Режим доступу: <http://svoboda.org.ua/party/history/>. – Дата звернення 03.08 2017.
10. Конференція українських націоналістів. Матеріали й Документи. – К.: Видання Конгресу Українських Націоналістів (КУН), 1992. – 238 с.
11. Лев і Дарія Ребети – видатні діячі національно-визвольного руху. Матеріали наукової конференції. Київ, будинок Центральної ради, 4 жовтня 1997 року / Упорядник Анатоль Камінський. – К.: ДемПУ-ОУНз-УГВР, 1997. – 46 с.

12. Матвіївський М. ОУН в Україні 1990-2005: підсумки розбудови організаційної структури / М. Матвіївський // Формат дії ОУН в умовах сучасного українського суспільства. Матеріали конференції. Делятин, 18-19 листопада 2006 р. – Івано-Франківськ: 2006. – С. 6-10.
13. Молочко П. Місце радикальних правих партій у партійних системах України та Росії / П. Молочко // Ціннісно-смысловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму. Матеріали міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 17-18 листопада 2007 р.) / Наук ред. О.М. Сич. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С. 464-469.
14. Мудрик-Мечник С. Боротьба за правду і правопорядок в ОУН-Б (Причинки до історії) / С. Мудрик-Мечник. – Львів-Мюнхен, 2000. – 60 с.
15. ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 р. Збірка документів. – Б.м.: Видання Закардонних Частин Організації Укр. Націоналістів, 1955. – 368 с.
16. Панченко В. «Бандерівці», «мельниківці» і «двійкарі». ОУН в Україні протягом 1990-х рр.» – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/10/21/59950/>. – Дата звернення: 01.08. 2017.
17. Панченко О. Стахіви – Євген, Володимир, Зенон та інші / Олександр Панченко. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/stahivy-yevgen-volodymyr-zenon-ta-inshi>. – Дата звернення: 0.09.2017.
18. Паска Б. Відносини Валентина Мороза із Соціал-національною партією України / Б. Паска // Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. Матеріали VII всеукраїнської наук. конф., присвяченої 75-й річниці УПА. Івано-Франківськ, 19-20 травня 2017 р. – Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2017. – С. 187-196.
19. Рог В. Український націоналізм на етапі національного відродження 1989-1991 рр.: формування позиції / В. Рог // Формат дії ОУН в умовах сучасного українського суспільства. Матеріали конференції. Делятин, 18-19 листопада 2006 р. – Івано-Франківськ: 2006. – С. 18-31.
20. Сич О. Без права на поразку. Перша виборча кампанія Провідника ОУН: технологія і хронологія / О. Сич. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 312 с.
21. Сич О. Історичний розвиток українського організованого націоналізму / О. Сич // Основи націоналізму. Курс I. – Івано-Франківськ: Інститут політичної освіти ВО «Свобода», 2008. – С. 41-55.
22. Сич О. Консервативний напрям в українській політиці: ідентифікація, історичний екскурс, сьогодення / О. Сич // Визвольний шлях. – 2000. – Кн. 8. – С. 3-14.
23. Сич О. Основні складові успіху політичної організації у виборчому процесі (співдоповідь на пленарному засіданні Третього Збору КУН) / О. Сич // Визвольний шлях. – 1998. – Кн. 9. – С. 1044-1049.

24. Становище Проводу ОУН у справі Конгресу Українських Націоналістів // Обіжник [ОУН]. Терен-Україна. – К., 2001. – С. 1-2.
25. Сута І. Розвиток націоналістичного руху на сучасному етапі / Іван Сута. – Режим доступу: <http://banderivets.org.ua/rozvytok-natsionalistychno-guhu-na-suchasnomu-etapi.html>. – Дата звернення: 04.08. 2017.
26. Труш В. Націоналістичні організації України періоду Незалежності: здобутки, втрати, перспективи / В. Труш; Наук. ред. О. М. Сич // Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави. Матеріали міжнародної наук. конф. Івано-Франківськ 12-13 жовтня 2006 р. Видання другу, змінене. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С. 239-247.
27. V Регіональна науково-практична конференція «Українське націоналістичне підпілля в 20-50-х рр. XX ст. на теренах Західної України», присвячена 110-ій річниці з дня народження Р. Шухевича. Програма. – Рогатин, 2017. – 8 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 12.10.2017 р.

*Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Монолатієм І.С.**, д.політ.н., професором **Лазаровичем М.В.** (Тернопіль)*

OUN AND FORMATION OF THE MODERN UKRAINIAN NATIONALISM STRUCTURES

O. M. Sych

*Ivano-Frankivsk regional council;
75004, Ivano-Frankivsk, Hrushevskogo Str., 21;
Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas;
76000, Ivano-Frankivsk, Karpatska Str., 15;
tel. +38 (096) 243-49-22; e-mail: sycho@ukr.net*

In the article the author analyzes the process of formation of structures of the modern Ukrainian nationalist movement. In particular, he identifies two ways in which political parties and public organizations of this spectrum were formed. One of them was carried out through the initiative and support of two OUN formations (OUN-M and OUN-B), which, after the proclamation of the Independence, transferred their activities from emigration to Ukraine. And the second – the formation of the nationalist structures occurred regardless of the direct influence of these OUN formations, but mainly under the indirect impact of their ideology and the history of national liberation struggle.

Key words: *Ukrainian nationalism, OUN-M, OUN-B, party, public organization, UNP, SIU (State independence of Ukraine), UNA-UNSO, UCDF (Ukrainian Christian Democratic Front), CUN, UNS (Ukrainian national union), SNPU, Svoboda party.*